

KAFKAS İHLAMURU (*Tilia rubra* D.C. subsp. *caucasica* (Rupr.))'NUN TÜRKİYE'DE YENİ BİR YAYILIŞ SAHASI

Dr. Merâl AVCI*

ÖZET

Bir öksin elemanı olan *Tilia rubra* subsp. *caucasica*, mevcut literatüre göre bu sahada ilk defa tarafımızdan bulunmuştur. *Tilia rubra* subsp. *caucasica*'nın Asar Tepe'deki yayılışı, Türkiye'de bilinen yayılış sahasının en güney ucu olması bakımından da önemlidir.

ABSTRACT

Tilia rubra subsp. *caucasica* is an Euxine element. According to present literature this new location of the *Tilia rubra* subsp. *caucasica* has only been detected by us for the first time. The fact that *Tilia rubra* subsp. *caucasica* has been found at Asar Tepe is very important because it is the furthest southern end of its known spread in Turkey.

"Göller Yöresi Batı Kesimini'nin Bitki Coğrafyası" ile ilgili incelemelerimizi sürdürdüğümüz 1988 yılı Ağustos ayında, inceleme sahamıza dahil olan Bucak (Burdur)'ın kuzeydoğusundaki Asar Tepe (1989 m)'nin kuzey yamacında, Kuzyüz mevkii 1200 m de Kafkas ihlamuru veya diğer adıyla Kırmızı ihlamur (*Tilia rubra* D.C. subsp. *caucasica* (Rupr.)) tespit ettik. Mevcut literatüre göre *Tilia rubra* subsp. *caucasica* bu sahada ilk defa tarafımızdan bulunmuştur¹.

Tilia rubra subsp. *caucasica* bir Öksin elemanıdır (YALTIRIK, 1966: 422). Vatanı Kafkasya olan bu ihlamur türü 35-40 m'ye kadar boylanabilen ve 1.5-2 m'ye kadar çap yapabilen bir ağaçtır. Parlak ve yumuşak olan odununu işlemek kolay olduğundan, ağaç oymacılığında ve bazı küçük ev eşyaları yapımında kullanılır. *Tilia rubra* subsp. *caucasica*'nın Kafkasya'da yaygın olduğu yerler özellikle nemli ve gölgelik vadilerdir. Burada bazı meşe türleri ve kayın (*Fagus orientalis*)'ın yanı sıra, dişbudak (*Fraxinus excelsior*), karaağaç (*Ulmus glabra* ve *U. minor*), yabani erik (*Pyrus communis* subsp. *caucasica*), muşmula (*Mespilus germanica*), geyik dikenini (*Crataegus pentagyna*) ile birlikte yayılış gösterir. Taliş dağlarında, kuzey İran'ın Hırkaniyen ormanlarında ve güney Kırım'da da görülür. İran'da ve Taliş dağlarında akçaağaç (*Acer cappadocicum*), Trabzon hurması (*Diospyros lotus*) ve gülbrişim (*Albizia julibrissin*) ile beraber kızılbaş ormanları içinde yer alır. İran'da 100-1600 m'ler arasında görülen Kafkas ihlamuru, bu kesimde nadiren 2000-

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

¹ Araştırma sahasından aldığımız *Tilia* numunelerinin teşhisini yapan ve bu yayını yapmaya beni teşvik eden hocam Prof. Dr. Faik Yaltirik'a teşekkürlerimi sunarım.

2400 m'ye de çıkabilir. Kafkasya'da ise bu yükselti 2200 m civarındadır (BROWICZ - ZIELINSKI, 1982: 56).

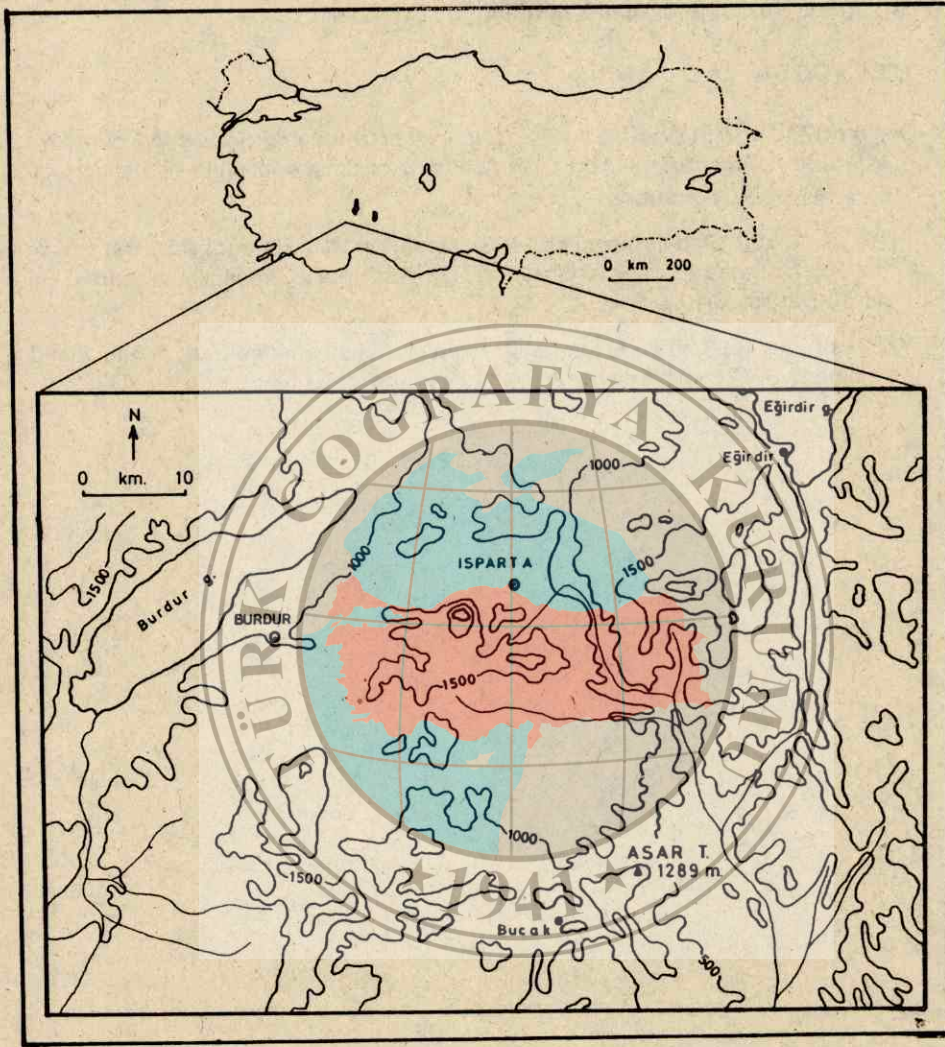
Tilia rubra subsp. *caucasica*, Türkiye'de sınırlı bir yayılışa sahiptir. Kuzey Anadolu'da lokal olarak 300-1500 m'ler arasındaki karışık ormanlarda rastlanır. Ayrıca Ege Bölgesi'nde Kazdağı ve Samsun dağında korunmuş yerlerde bulunur (BROWICZ - ZIELINSKI, 1982: 56). Ayrıca Ankara'nın Çubuk İlçesi Karagöl mevkiinde yapılan bir araştırmada, diğer öksin türlerden bazıları ile birlikte, *Tilia rubra* subsp. *caucasica* da tesbit edilmiştir (ERİK, 1976: 61).

Kafkas ıhlamurunun tarafımızdan tesbit edildiği Asar Tepe (1289 m), Göller Yöresi'nin Batı Kesimi'nde yer alır (Şekil 1). Asar Tepe'nin kuzey ve güney yamaçları, hakim elemanını kızılçam (*Pinus brutia*)'ın oluşturduğu kuru ormanlarla kaplıdır. Güney yamaçlardaki kızılçam ormanları içinde, tek tük makedonya meşesi (*Quercus trojana*), çitlenbik (*Celtis glabrata*), yasemin (*Jasminum fruticans*), yabani gül (*Rosa canina*), dafne (*Daphne sericea*), kermez meşesi (*Quercus coccifera*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*) ve geyik dikenini (*Crataegus monogyna*)'ne de rastlanır. Kuzey yamacı kaplayan ve alt katını kermez meşesi (*Quercus coccifera*), tesbih (*Styrax officinalis*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), laden (*Cistus laurifolius*) gibi maki elemanlarıyla geyik dikenini (*Crataegus monogyna*), dafne (*Daphne sericea*), çilbirtini (*Fontanesia phillyreoides*) gibi türlerin oluşturduğu kızılçam ormanları 1200 m de aniden kesintiye uğrar. Bu kesimde bitki örtüsünün kazandığı nisbeten nemcil karakter, bulunan yöreyle tezat oluşturmaktadır. 1200 m'lik seviyenin üzerinde kalkerden oluşan anakaya dik bir duvar yükselmektedir.

Söz konusu edilen kalker yüzeyi, Asar Tepe'nin bu kesimde teşkil ettiği kuesta dikliğine tekabül eder. Kuesta dikliğinin altında killerden oluşan daha az eğimli şev sahasının üst tabakaları üzerinde tesbit ettiğimiz *Tilia rubra* subsp. *caucasica*'nın burada korunmuş olarak varlığını sürdürmesi, bu jeomorfoloik yapının hazırladığı lokal yetişme şartlarıyla ilgilidir.

Bilindiği gibi kalkerler, gözeneklilik oranının çok az olmasına karşılık, genellikle çatlak ve diaklaz sistemlerinin fazlalığı nedeniyle kolayca su geçirirler. Buna karşılık killerde gözeneklilik oranı oldukça yüksektir. Ancak kil zerrelere arasındaki boşluklar çok küçüktür. Su ile temas eden kil zerrelere şişer ve geçirimsiz bir hal alırlar. Kalker tabakalarının diaklaz sistemleri boyunca üstten aşağılara doğru sızan sular, kil tabakalarında tutulmaktadır. Bunun yanında kuzeye bakan yamaçta kuesta dikliği, eğimin fazlalığı nedeniyle, alttaki şev sahasını daha gölgelik bir hale getirmektedir. Bunların sonucu olarak şev sahası üzerinde, çevreye oranla daha nemli bir yetişme ortamı oluşmuştur.

Tilia rubra subsp. *caucasica* bu lokal yetişme ortamında tesbit edilmiştir. Kafkas ıhlamuru, kuesta dikliğinin uzandığı 1-2 km'lik mesafe boyunca devam etmekte, kuesta dikliğinin bittiği yerde ise ortadan kaybolmaktadır. *Tilia rubra* subsp. *caucasica*, belirtilen sahada 15-20 ağaçlık topluluklar halinde bir yayılışa sahiptir. İhlamurla birlikte bulunan diğer türler karaçam (*Pinus nigra*), Lübnan sediri (*Cedrus li-*

Şekil 1

bani), Toros göknarı (*Abies cilicica*), akçaağaç (*Acer hyrcanum*), dişbudak (*Fraxinus ornus* subsp. *cilicica*), meşe (*Quercus cerris* X *Q. ithaburensis* subsp. *macrolepis*), kokar ardıç (*Juniperus foetidissima*), kayacık (*Ostrya carpinifolia*), çitlenbik (*Celtis glabrata*), kızılık (*Cornus mas*), saçlı meşe (*Quercus cerris*), defne yapraklı laden (*Cistus laurifolius*) ve dağ muşmulası (*Cotoneaster* sp.)'dir.

Tilia rubra subsp. *caucasica*'nın Asar Tepe'deki yayılışı, Türkiye'de bilinen yayılış sahasının en güney ucu olması bakımından da önemlidir. Bir Öksin elemanı olan bu türün, geçmişte Akdeniz Bölgesi'ne kadar uzanan bir yayılış sa-

hasına sahip olması muhtemeldir. Bu nedenle yukarıda açıklanmaya çalışılan lokal şartlar altında, relikt bir tür olarak korunduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA

BROWICZ, K. - ZIELINSKI, J., 1982, *Chrology of Trees and Shrubs in South-West Asia and Adjacent Regions*, Pölish Academy of Sciens Institute of Dendrology, Volume one, Warszawa.

ERİK, S., 1976, "Step-Orman Geçiş Bölgesinde Yer Alan Karagöl Çevresinin Vejetasyonu Üzerinde Ekolojik ve Sosyolojik Bir Araştırma", Ormancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 22, Sayı: 2, s. 54-77.

YALTIRIK, F., 1966, "Tilia L.", in Davis' Flora of Turkey and the East Agean Island, Volume 2, S. 421-424, Edinburgh.

